

İslami Finans Gerçekten Etik mi?¹

Is Islamic Finance Really Ethical?

Suna AKTEN ÇÜRÜK

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi
sunaakten@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5887-4905>

Makale Başvuru Tarihi / Received: 17.04.2021
Makale Kabul Tarihi / Accepted: 19.05.2021
Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

Gülşah ŞEN KÜÇÜK

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi
gulsah.sen@ogr.erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7535-2308>

Anahtar

Kelimeler:

*İslami Finans,
İslam Ekonomisi,
Etik,
İçerik Analizi,
Maxqda Programı*

ÖZET

Felsefe ve bilimin önemli bir parçası olan etik, ahlaki davranış, eylem ve yargılar ile ilişkili bir konu olarak önemli bir çalışma alanıdır. Toplumsal hayatın hemen hemen her alanında yaygın bir şekilde kullanılan etik ve ahlak kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Fakat bu iki kavram arasında bir ayrıma gidilmesi önemlidir. Kısaca özetlemek gerekirse, etik doğru ve yanlış davranış teorisi iken; ahlak doğru ve yanlış davranış pratiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, ahlaki ilkelere değil de etik ilkelere, etik davranış tarzından değil de ahlaki davranış tarzından söz edilmesi daha doğrudur. Etik, bir toplumda yaşayan bireyin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken; ahlak, bireyin bunu hayata geçirmesi ile ilgilidir. Örneğin, tıp etiğinden bahsedilebilirken, tıbbi ahlaktan bahsedilmez, ancak bir doktorun ahlakından bahsedebiliriz.

Ekonomi ve etik arasında sıkı bir ilişki bulunur. Ekonomilerin sağlıklı bir biçimde büyümesi ve kalkınması için, bireylerin etik değer ve ilkelere göre davranması son derece önem arz etmektedir. Çünkü etik değer ve ilkeler çerçevesinde işleyen bir ekonomi, özel sektör ve piyasa mekanizmasının güçlenmesini, demokrasinin sağlıklı bir yapıda işlenmesini ve iş dünyasına toplum tarafından duyulan güvenin artmasını sağlamaktadır. Eğer bir ekonomik sistem içerisinde etik değer ve ilkelere uygun olmayan tutum ve davranışlar sergilenirse gerek ekonomik gerek sosyal açıdan bozulmalar ortaya çıkmaktadır. Bir başka ilişki din ve etik arasında kurulur. Her ikisi de bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendirerek toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları öngörmektedir. Dolayısıyla dinler pek çok etik ilkeyi, etik de dini pek çok ilkeyi içermektedir.

İslam ekonomisi, kapitalizm ve sosyalizm gibi seküler ve materyalist temelli sistemlerden ayrılmakta ve İslam dininin ekonomik alanda koyduğu ilke ve sınırlarla şekillenmektedir. Son dönemdeki literatüre bakıldığında “İslam ekonomisi/İslam iktisadı/İslami finans” kavramı yerine kullanılan “İslam ahlak ekonomisi”, “İslam moral ekonomisi”, “ahlaki finans”, “etik finans”, “insani finans” gibi birçok kavramda etik vurgusu göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amacı, yapılan bu atıfların nassta kendine bir yer bulup bulmadığını araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada nitel yöntemlerden doküman analizi kullanılmıştır. Öncelikle, Kur’an-ı Kerim ayetleri ve hadis metinleri arasından finansal terim (1-alışveriş, 2-borç, 3-faiz/riba, 4-harcama, 5-kazanç, 6-mal, 7-ortaklık, 8-para, 9-servet, 10-ticaret) içerenler tespit edilmiştir. Sonrasında bu veriler Maxqda programı yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi ile metnin verdiği mesaj anlam açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırılmakta, elde edilen veriler sayılara dönüştürülmektedir. Program yardımıyla, frekans tablosu, frekans grafiği, kelime bulutu, kodlar arası çapraz tablo, kod matrisi ve belge haritaları oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonuçları, etik ilkeler (1-doğruluk, 2-dürüstlük, 3-güvenilirlik, 4-sadakat, 5-adalet, 6-yardımsızlık, 7-adil olma/tarafsızlık, 8-sorumluluk 9-hoşgörülü/saygılı olmak) ve İslami finans arasındaki ilişkiyi somut olarak ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

¹ Bu çalışma, 25-26 Mart 2021, Çorum, Türkiye, Hitit Üniversitesi Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumu’nda sözlü sunum olarak sunulmuştur.

Keywords:

Islamic Finance,
Islamic Economics,
Ethic,
Content Anaysis,
Maxqda

ABSTRACT

Ethics, which is an important part of philosophy and science, is an important field of study as a subject related to moral behavior, actions and judgments. The concepts of ethics and morality, which are widely used in almost all areas of social life, are often used interchangeably. However, it is important to distinguish between these two concepts. To summarize briefly, while ethics is a theory of right and wrong behavior; morality refers to the practice of right and wrong behavior. Therefore, it is more correct to talk about ethical principles rather than moral principles, moral behavior rather than ethical behavior. While ethics is about the values that an individual living in a society wants to express in a certain situation; morality is about the individual's realization. For example, medical ethics can be mentioned but not doctor's ethics. we can only talk about the morality of a doctor.

There is a strong relationship between economics and ethics. For the healthy growth and development of economies, it is extremely important that individuals act in accordance with the ethical values and principles. Because an economy operating within the framework of ethical values and principles ensures the strengthening of the private sector and market mechanism, a healthy functioning of democracy and an increase in the trust of the society in the business world. If attitudes and behaviors that do not comply with ethical values and principles are displayed in an economic system, both economic and social deteriorations occur. Another relationship is established between religion and ethics. Both foresee rules that regulate social life by guiding individuals' attitudes and behaviors. Therefore, religions contain many ethical principles, and ethics contain many religious principles.

Islamic economy differs from secular and materialist systems such as capitalism and socialism and is shaped by the principles and limits set by Islam in the economic field. When the recent literature is reviewed, there is an emphasis on ethics in many concepts such as "Islamic moral economy", "moral finance", "and ethical finance", "humane finance". The aim of this study is to investigate whether these references find a place for themselves in verses and hadiths. In the study, document analysis from qualitative method is use. For this purpose, firstly, the Quranic verses and hadith texts containing financial terms (1-trade, 2-debit, 3-interest (riba), 4-expenditure, 5- earnings, 6- asset, 7- partnership / company, 8- money, 9- property, 10-trade) is determined in the study. Afterwards, these data were subjected to content analysis using the Maxqda program. With content analysis, the message given by the text is classified objectively and systematically in terms of meaning, and the data obtained are converted into numbers. Frequency table, frequency graph, word cloud, cross table between codes and code matrix were created by using the program. The results of the analysis are important in terms of revealing the relationship between ethical principles (1-truthfulness, 2-honesty, 3-reliability, 4-loyalty, 5-justice, 6-benevolence, 7-sincerity, 8-responsibility, 9-tolerant / respectful) and Islamic finance.

1. GİRİŞ

Bireylerin toplum içerisinde doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, adalet, yardımseverlik, hoşgörü gibi temel değerlere göre davranması beklenir. Toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan etik ilkeler tıp, eğitim, çevre, hukuk, siyaset gibi her alanda geçerlidir. Aynı zamanda, etik konusu finans disiplini ile de yakın ilişkilidir.

Etik değer ve ilkeler çerçevesinde işleyen bir ekonomi ve finans dünyası, toplumların sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, İslam dininin ekonomik alanda koyduğu ilke ve sınırlara göre işleyen İslam ekonomisi toplumların gelişimine katkı sağlayabilecek potansiyeli içinde bulundurmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası yazında İslami finansa yapılan etik atıflarının, nassta kendine bir yer bulup bulmadığı araştırılacaktır. Öncelikle konuya ilişkin teori, kavramsal çerçeve ve literatür sunulacak, sonrasında uygulama kısmına ve bulgulara yer verilecektir.

2. Etik ve Ahlak Kavramı Ayrımı

Toplumsal hayatın hemen hemen her alanında yaygın bir şekilde kullanılan etik ve ahlak kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. ² Fakat bu iki kavram arasında bir ayrıma gidilmesi önemlidir.³

Felsefe ve bilimin önemli bir parçası olan etik, ahlaki davranış, eylem ve yargılar ile ilişkili bir çalışma alanıdır. ⁴ Etik kavramı, Yunanca karakter anlamına gelen “ethos” kelimesinden türetilmiştir ve ideal ve soyut olana işaret etmektedir. ⁵ “Moral” kelimesinin karşılığı olarak kullanılan “ahlâk” kelimesi ise, Arapça “hulk” kökünden gelmektedir. ⁶ Bir ahlak sistemi, bir ahlak görüşü ya da anlayışını ifade eden etik, toplumdaki değer yargılarının ve ahlaki kuralların incelenmesi sonucunda ortaya konan yaygın ahlak kurallarının hepsinden daha özel, bireysel ve felsefi bir olgudur. ⁷ Ahlak ise, doğru ve yanlış, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile ortaya konulan davranış ve tutumların sonuçlarını değerlendirme ile ilgili bir kavramdır. ⁸

Kısaca özetlemek gerekirse, etik doğru ve yanlış davranış teorisi iken; ahlak doğru ve yanlış davranış pratiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, ahlaki ilkelerden değil de etik ilkelerden, etik davranış tarzından değil de ahlaki davranış tarzından söz edilmesi daha doğrudur. Etik, bir toplumda yaşayan bireyin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken; ahlak, bireyin bunu hayata geçirmesi ile ilgilidir. Örneğin, tıp etiğinden bahsedilebilirken, tıbbi ahlahtan bahsedilmez, ancak bir doktorun ahlakından bahsedebiliriz.⁹

Toplumsal hayatta kesintisiz işleyen kurallar öncelikli olarak etik ilkeler ve ahlaki kurallardır. Toplumun içinde bulunduğu kültüre, sosyo-ekonomik şartlara göre değişebilen ahlak yerel niteliktedir. Etik çerçeve ise evrensel bir nitelik taşımaktadır ve yapı taşlarını yerel ahlaki kurallar oluşturmaktadır.¹⁰

3. İmmanuel Kant’ın Etik Felsefesi

Immanuel Kant, 18. yüzyıl aydınlanma çağı Alman filozofları içerisinde yer alan en önemli filozoflardan biri olarak kabul edilmektedir.¹¹ Genel olarak felsefenin en önemli isimlerinden biri olarak öne çıkan Kant, özel olarak ahlak felsefesi denildiğinde, etik tarihinin, en büyük isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹²

Kant’a göre, insan sadece çevresindekileri kavrayan ve teoriler kuran teorik bir akla sahip olan, yani sadece bilme ihtiyacı olan bir varlık değildir. Ayrıca, insan salt pratik akla sahip yani eylemde bulunma ihtiyacı olan bir varlıktır. Eylemi barındıran ise etikdir. Bu kapsamda, Kant bir ahlak metafiziği oluşturmuştur. ¹³

Kant’ın “Grundlegung zur Metaphysik der Sitten” isimli eseri Türkçeye “Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi” olarak çevrilmiştir. Kant’ın etik ile ilgili olan söz konusu eserinde, başlıkta yer alan Almanca “sitten” kelimesi, Türkçe olarak “etik” ya da “ahlâk” kelimesinin karşılığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, Kant’ta ahlâk ve etik kavramları birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. ¹⁴

Kant’ın “Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi” isimli eserinde iyi isteme kavramına yapılan vurgu göze çarpmaktadır. Kant, dünya ve dünya dışında dahi, mutluluğu hak etmenin bile vazgeçilmez koşulunu oluşturan iyi bir istemeden başka koşulsuz iyi sayılabilecek hiçbir şeyin düşünülemediğini ifade etmektedir. İyi isteme kavramını geliştirebilmek adına, ödev kavramına bakmak gerekir. Çünkü ödev kavramı, iyi isteme kavramını içeren bir kavramdır.¹⁵ Bu kapsamda, Kant’ın ahlakın merkezine ödev kavramını yerleştiği görülmektedir.¹⁶ Kant’a göre, “ödev yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur.” Çünkü bir yasa ahlak yasası olarak geçerli olacaksa yani yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olacaksa mutlak zorunluluk taşıması gerekir. ¹⁷

² Abdulkadir Mahmutoglu, “Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler”, *Türk İdare Dergisi* 81/463-464 (Haziran-Eylül 2009), 226.

³ Ray Billington, *Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2011), 46.

⁴ İnyet Aydın, *Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002), 4.

⁵ Erich Fromm, *Erdem ve Mutluluk*, çev. Ayda Yörükkan (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 325, 1995), 2. Basım, XXXVII.

⁶ Doğan Özlem, *Etik: Ahlak Felsefesi* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2004), 23.

⁷ Erich Fromm, *Erdem ve Mutluluk*, çev. Ayda Yörükkan, XXXVII.

⁸ Jon Nuttall, *Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997), 15.

⁹ Billington, *Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş*, çev. Abdullah Yılmaz, 46-47.

¹⁰ Mahmutoglu, “Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler”, 227-228.

¹¹ Ülker Öktem, “Kant Ahlâkı”, *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 18, (2007), 1.

¹² Billington, *Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş*, çev. Abdullah Yılmaz, 154.

¹³ Öktem, “Kant Ahlâkı”, 1-2.

¹⁴ Ayşe Eroğlu, “Kant’ın Deontolojik Etiğinden Meslek Etiği Oluşturma”, *Turkish Studies- Social Sciences* 14/3 (2019), 531.

¹⁵ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2013), 8-12.

¹⁶ Muhammet Sait Duran, “Kant’ın Ödev Ahlakı Üzerine”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 6 (2017), 57.

¹⁷ Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, 4-15.

Kant kesin buyruğun tek olduğunu ifade eder ve şu şekilde açıklar; “ancak aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun” ve doğa denilen şeyin, yasanın genelliğini meydana getirdiğinden bahsederek, genel ödev buyruğunu şu şekilde açıklamaktadır: “eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun”. Maksim, öznenin eylemde bulunduğu ilkeyi ifade etmektedir. Ahlak yasası “yapman gerekir” şeklinde bir buyruk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu buyruk insanlara koşulsuz olarak yani kesin olarak buyurur. Kant’ta ahlaksal buyruk koşullu bir buyruk değildir.¹⁸ Dolayısıyla, Kant’ta buyruklar, koşullu ve kesin olarak ikiye ayrılmaktadır. Koşullu buyruk, insanın ortaya koyacağı bir eylem başka bir şey için bir araç olarak iyi ise söz konusudur. Kesin buyruk ise, ortaya koyulacak eylem sadece kendi için yani başka bir amaç gütmeksizin nesnel zorunlu ise söz konusudur. Dolayısıyla, kesin buyruk “ahlaklılık” buyruğu olarak ifade edilebilir. .¹⁹

Kant, bireyin kendine karşı ve başkalarına karşı olan ödevlerine ilişkin verdiği 4 örnek ile söz konusu buyruğu açıklamaya çalışmaktadır;²⁰

✓ Çeşitli olumsuzluklar yaşayarak umutsuzluğa düşen bir insanın, yaşamına son vermek için intiharı düşünmesi kendine karşı olan ödevine uygun mudur? Söz konusu eyleminin maksimi genel bir doğa yasası haline gelebilir mi? Fakat doğa yaşamı geliştirmek üzerine kurulu iken, insanın yaşamını sona erdirmesinin yasa olduğu bir doğa kendi varoluşuyla çelişir ve dolayısıyla da söz konusu maksim genel bir doğa yasası olamaz.

✓ Zor durumda olduğu için, borç para almak durumunda olan bir insanın, söz konusu borcu ödeme gücü olmadığını bile bile, belirli bir süre sonra borcu ödeyeceği sözüyle borç alması ödevine aykırı değil midir? Eğer birey bu şekilde davranmaya karar verirse, söz konusu eylemin maksimi genel bir yasa olur mu? Cevap oldukça açıktır ki, bir toplumdaki herkesin zor bir duruma düştüğünde, tutmayacağı sözler vermesi şeklindeki bir maksim hiçbir zaman genel bir yasa olamaz. Çünkü, böyle bir durum toplumda söz vermeye duyulan güveni ortadan kaldırarak, onu anlamsız kılar.

✓ Üçüncü bir örnek ise, insanın sahip olduğu ve geliştirmesi halinde kendisine önemli yararlar sağlayacağı bir yeteneği geliştirmek yerine, yaşamını sadece aylıklığa, zevk ve eğlenceye vermesi ödevine uygun mudur? Kant’a göre, akıl sahibi bir varlık olan insan, doğa vergisi yeteneklerini görmezden gelme maksiminin genel bir yasa olmasını istemez. Çünkü, söz konusu yetenekler çeşitli amaçlar için verilmiş ve yararlı olduğundan geliştirmeyi zorunlu olarak isteyecektir.

✓ Kant’ın son örneği ise, başkalarına yardım ile ilgilidir. Başkaları büyük sıkıntılar ile uğraşırken, herhangi bir sıkıntı içinde olmayan birey, başkalarının yardımına koşabileceği halde “Bana ne! ’derse böyle bir maksimin genel bir doğa yasası olması istenilir miydi? Kant’a göre, cevap hayır çünkü insan başkalarının sevgisine ve yardımına ihtiyaç duyabileceği pek çok durum ile karşı karşıya kalabilir. Eğer, söz konusu maksimin bir doğa yasası olmasını isterse bu durumda kendi yardım isteyeceği bir duruma düştüğünde kendisini yardım istemekten yoksun bırakmış olacaktır.

Özetle, bir eylem ile ilgili karar verirken yukarıdaki ilkeyi veya kesin buyruğu kabul etmemiz ve sonra da söz konusu eylemin genel bir doğa yasası olup olamayacağına karar vermemiz gerekir. Eğer, belirlediğimiz maksim genelleştirilebiliyorsa ahlaklılığın en temel ilkesini ifade etmektedir. Kant bu temel ilkedeki hareketle iki ilke daha türetmiştir.²¹

Kant’ın temel ilkedeki hareketle türettiği ikinci ilke şudur: “herdefasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.” Kant, daha önce verilen örneklerden yola çıkarak bu ilkenin yerine getirilip getirilemeyeceğini ele almıştır. Örneğin, sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için yaşamına son vermeyi düşünen insan yaşamının sonuna kadar katlanabileceği bir durum için bir kişiyi yani kendisini araç olarak kullanmaktadır. Fakat Kant insanın

¹⁸ Elif Çetinkıran Balcı, “İsteme Özgürlüğünden Eylem Özgürlüğüne: Kant’ın Özgürlük Görüşü”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35/1 (2018), 24.

¹⁹ Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, 30-38.

²⁰ Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, 38-40.

²¹ Cafer Sadık Yaran, “Kant Etiğinden Hareketle İslam’da “Ahlaklılığın En Yüksek İlkesinin Bulunması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 62-64.

ortaya koyacağı tüm eylemlerinde araç olamayacağını, kendisini amaç olarak görmesi gerektiğini dolayısıyla kendisine zarar verecek şekilde davranamayacağını ifade etmektedir.²²

Kant'ın "her insan istemesinin bütün maksimleriyle genel yasa koyucu olan bir isteme olma ilkesi" şeklinde ifade ettiği ilke üçüncü ilkesini ifade etmektedir.²³ Bu ilke ile, Kant bir kişinin kendi kişisel çıkarlarına göre olmayan yani bireysel değil, genel bir yasa olma özelliğine sahip olarak kendi yasasını koyabileceğini ifade etmektedir. Bu ilke birinci ilkeden farklı olarak maksimin genelleştirilebilirliğinden ziyade, öznenin yasa koyucu gibi davranabileceği üzerinde durmaktadır.²⁴

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız Kant'ın etik görüşünde, insanın sahip olduğu akıl ve irade ile kendisine koyduğu ilkelere yönelik eylem yani doğru eylem önemlidir. Kant'a göre, doğru eylemin ne olduğuna cevap arama girişimi olan etiğin evrensel bir etik olabilmesi ancak genel geçerli bir yasa ile mümkündür. Evrensel yasa doğa yasası gibi olanı değil, olması gerekeni ortaya koyacak şekilde tasarlanmalıdır. Kant'a göre böyle bir yasa, insanın hem kendisi için istemiş ve kendisine koymuş olduğu dolayısıyla eylemlerini bu doğrultuda ortaya koyduğu bireysel, hem de başkalarının da isteyebileceği ve kendilerine koymuş olduğu dolayısıyla eylemlerini bu doğrultuda yönlendirdiği genel bir ilke olarak ortaya çıkabilir. Böyle bir yasayı ise, kendi iradesi ile kendisine yasa koyan özgür bir insan gerçekleştirebilir.²⁵

4. Ekonomi ve Etik İlişkisi

Ekonomi ve etik arasındaki ilişki yeni bir ilişki değildir. Amartya K. Sen tarafından ortaya konulan çalışmalardan türeyen iktisat ve etik literatürü incelendiğinde, iktisat biliminin Adam Smith'in "The Theory of Moral Sentiments (1759)" isimli çalışmasından bu yana bir ahlak disiplini olduğunu ortaya koymaktadır.²⁶ Fakat, uzun bir zamandan beri iktisat literatüründe etik meselesi gündeme gelince, öznel değerlendirmeler ve kişisel görüşlerin ön plana çıktığı ve iktisat biliminde genel kabul gören bilimsel ölçütlerden uzaklaşıldığı gerekçesiyle, etik kuşku hatta küçümseme ile karşılanmaktadır.²⁷

İktisat biliminin, etik ile olan ilişkisinin zayıflamasında, iktisat biliminin teknik bir yapıya kavuşması etkili olmuştur. Çünkü, iktisat fizik bilimlerine daha çok yaklaşan bir sosyal bilim halini almaya başlamış, aynı zamanda "bırakınız yapsınlar" temeline dayalı "tam rekabet" ve "homo-economicus" kavramını esas alan soyut ve tümdengelimci bir yöntemi benimsemiştir. Nitekim, günümüz iktisadı bu temellere dayanan kapitalizmin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²⁸

Kapitalist sistem, "homo-economicus" kavramı üzerinden bireyleri aşırı üreten ve tüketen, herhangi bir değerden yoksun özel mülkiyet edinen, zenginlik hırsı gibi kendi çıkarını maksimize etmek için birçok değerden yoksun bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu durum, toplum refahını öncelikli hale getirmeyen, çıkar peşinde koşan bireyler oluşturarak hem sosyal hem de ekonomik hayatta ciddi sorunlara yol açabilmektedir.²⁹

Dolayısıyla, ekonomilerin sağlıklı bir biçimde büyümesi ve kalkınması için, bireylerin etik değer ve ilkelere göre davranması son derece önem arz etmektedir. Çünkü etik değer ve ilkeler çerçevesinde işleyen bir ekonomi, özel sektör ve piyasa mekanizmasının güçlenmesini, demokrasinin sağlıklı bir yapıda işlemesini ve iş dünyasına toplum tarafından duyulan güvenin artmasını sağlamaktadır.³⁰ Eğer bir ekonomik sistem içerisinde etik değer ve ilkelere uygun olmayan tutum ve davranışlar sergilenirse gerek ekonomik gerek sosyal açıdan bozulmalar ortaya çıkmaktadır.

Bunun örneklerinden bir tanesi olarak küresel finansal kriz gösterilebilir. Nitekim, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal kriz sonrası kapitalist sistem, farklı kesimlerden bireyler tarafından ahlaki olarak eksikliği

²² Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, 46-47.

²³ Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, 49.

²⁴ Yaran, "Kant Etiğinden Hareketle İslam'da "Ahlaklılığın En Yüksek İlkesinin Bulunması", 65.

²⁵ Özlem, *Etik: Ahlak Felsefesi*. 33-76.

²⁶ Altuğ Yalçıntaş, "İktisadın Araştırma Etiği ile İmtihani", *İktisat ve Toplum Dergisi*, 69 (2016), 36-37.

²⁷ Ahmet İnsel, "Özgürlük etiği karşısında iktisat kurumu: Amartya Sen'in etik iktisat önerisi", *Toplum ve Bilim* 86/ Bahar (2000), 7.

²⁸ Ahmet Tabakoğlu, *İslam İktisadına Giriş* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2016), 43-46.

²⁹ Cem Korkut - Muhsin Kar, "İnsani Finans ve Değerler" (Humanitarian Finance and Values), Kurumlarda Değerler, *Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları* (2018), 184-188.

³⁰ Mübeyyen Tepe Küçüköğlü, "Etik Değerler ve Etiğin Kurumsallaşması", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2012), 184.

noktasında eleştirildi ve kapitalist finansal sistemin yıkıcı sonuçlarını hafifletmek amacıyla ahlakın önemini gündeme taşıdı. Bu noktada, toplumların karşı karşıya bulunduğu ekonomik ve finansal sorunlar karşısında ahlaki temelli bir çıkış noktası sunan bir ekonomik sisteme ihtiyaç duyulmaktadır ki, bu sistem İslam ekonomisi veya bir başka deyişle İslam ahlak ekonomisinden başkası değildir.³¹

5. İslam Ekonomisi ve Etik

Etik ve din, bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendirerek toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları öngörmektedir. Dolayısıyla dinler pek çok etik ilkeyi, etik de dini pek çok ilkeyi içermektedir.³² İslam dininde, bireylerin inanç ve hareketlerini belirleyen normlar ve varsayımlar Kur'an ve sünnet olmak üzere iki temel kaynağa dayanmaktadır.³³ Bu iki temel kaynak iyi ve kötünün belirlenmesinde temel rolü oynamaktadır.³⁴

Kur'an ve sünnet temeline dayalı İslami etik anlayışı, günümüzde etik meseleler ve değerler olarak ifade edilen terim ve hususları kapsayarak bireyi ahlaklı olmaya davet etmektedir.³⁵ Bu kapsamda İslami etik anlayışı dini, siyasi, sosyal ve ekonomik tüm ilişkilerde bireye nasıl davranması gerektiğini söylemektedir. İslam, toplumdaki tüm bireylerin bir sorumluluk olarak diğer bireylere karşı vicdanlı olmak, doğruluk ve dürüstlük, güvenilirlik gibi davranışları sergilemesini beklemektedir. Dolayısıyla toplumdaki tüm bireylerin sosyal, ahlaki ve etik bir sorumluluğu vardır.³⁶ Bir başka deyişle bir Müslüman, toplum çıkarını kendi çıkarı üzerinde tutmak, yalan söylememek, başkasının hakkına saygı duymak, tekelcilik, ihtikâr, karaborsacılık yapmamak, sözleşmelere uymak gibi ahlâkî, hukukî ve iktisadî birçok özelliğe sahip olmalıdır.³⁷

Literatürde "İslam ekonomisi/İslam iktisadı/İslami finans" kavramı yerine kullanılan "İslam ahlak ekonomisi", "İslam moral ekonomisi", "ahlaki finans", "etik finans", "insani finans" gibi birçok kavramda da etik vurgusu göze çarpmaktadır.

Karim'a göre, İslam ahlak ekonomisi, Kur'an ve Sünnet temeline dayalı teolojik doktrinlere ve değerlere dayanan sosyal, ekonomik ve politik bir modeli ifade etmektedir. İslami ahlak ekonomisi, ihtiyacı olan tüm bireyler için evrensel bakım sağlayan, zenginlik ve sistemik sosyal yapıların eşit dağılımını sağlayan ütopyik bir modeldir.³⁸

Asutay'a göre, İslam ahlak ekonomisi, insan merkezli bir kalkınma süreci oluşturmak amacıyla İslami ontolojinin normları, değerleri ve prensipleri vasıtasıyla Müslüman toplumların az gelişmişliğine karşı koymak için teorik bir politik temel üreten, İslami bir ekonomi ve ekonomi sistemi geliştirmeye yönelik bir tepki ve problem çözme girişimidir.³⁹

İslam ahlak ekonomisinin kendine özgü doğası olarak, İslami ontolojiye ve epistemolojiye göre ekonominin toplumsal boyutu vurgulanmaktadır. İslam ekonomisi, İslami paradigmanın modern dünyada ekonomik ve finansal meseleleri yönetmenin farklı bir yolu olarak sosyal olarak inşa edilebilecek, İslami bilgi kaynaklarına göre farklı bir "ekonomi" anlayışına yol açabileceğini göstermektedir.⁴⁰

İslam ahlak ekonomisi, modern anlamda 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında İslam'a özgü bir ekonomik sistem oluşturma ve bu amaçla politikaların geliştirilmesine yönelik bir girişim olarak ortaya çıkmıştır.⁴¹

³¹ Asutay, "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance, 97.

³² Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), *Dünya'da ve Türkiye'de İş Etiği ve Etik Yönetimi* (2009), 40.

³³ Azim Nanji, "Islamic ethics" *A Companion to Ethics*, ed. Peter Singer (Oxford: Blackwell Publishing, 2000), 106.

³⁴ Zeki Salih Zengin, "İslam, Ahlak ve Etik", *YBÜ-ULİSABÜLTEN*, Nisan 2016, 10.

³⁵ Tülay Baydar, *Yönetim Etiği Açısından İngiltere'deki Kamu Yönetimi Uygulamaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 25.

³⁶ Toseef Azid- Mehmet Asutay – Junaid Khawaja Muhammad, "Price behaviour, vintage capital and Islamic economy", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 1/1(2008), 57.

³⁷ Ahmet Tabakoğlu, "İslâm İktisadı ve Modern Kapitalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm'daki Algılanışı", *Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.*, (2010), 102.

³⁸ Shafiel A. Karim, *The Islamic Moral Economy: A Study of Islamic Money and Financial Instruments* (Boca Raton: BrownWalker Press, 2010), 1.

³⁹ Asutay, "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance, 94.

⁴⁰ Mehmet Asutay, "Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance", *In Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System*. ed. Valentino Cattelan, (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013), 57.

⁴¹ Asutay, "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance, 93.

Başlangıçta, geleneksel veya neo-klasik ekonominin İslami karşılığı olarak kullanılan bir terim olan “İslam ekonomisi”, aynı zamanda İslam ahlak ekonomisinin doğasını da tanımlamaktadır.⁴²

İslam ekonomisinin metodolojisi, neo-klasik-geleneksel ekonomik sistemin metodolojisinden farklıdır;⁴³

✓ İslam ekonomisi, geleneksel ekonomik sistemin aksine sadece bireyselliği değil aynı zamanda sosyal kaygıları da olan sosyo-tropik bir birey varsayımını içermektedir,

✓ İslam ekonomisi, bireylerin geleneksel ekonomik sistemin aksine sadece kişisel çıkar değil, aynı zamanda sosyal yarar ve refahı dikkate alan, bu kapsamda bireysel ve sosyal çevreye ve ahirete ilişkin İslami kısıtlamalara uygun olarak rasyonel bir şekilde ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü davranış varsayımlarını içermektedir,

✓ İslam ekonomisinde, piyasa değişimi geleneksel ekonomik sistem gibi ekonomik faaliyetlerin temel özelliğidir ancak bu sistem toplumla ilgili çevre dostu bir sistem üreten İslami bir süzgeçten geçirilmektedir.

Dolayısıyla İslam ekonomisi, kapitalizm ve sosyalizm gibi seküler ve materyalist temelli sistemlerden ayrılmaktadır.⁴⁴ Ayrıca, İslam israfın, ihtikârın, ribânın yasak olduğu ve zekât infâkının teşvik edildiği birçok politika ile adeta sosyal adalet ve gelirin adil dağılımında bir finansman faktörü olma rolüne sahip bir ekonomik sistem oluşmasını sağlayacak dinamiklere sahiptir. Kapitalist sistemin, teşvik tedbirleri olarak ifade edilen fakirden alıp zengine verme uygulamaları ise İslam ekonomisinde söz konusu olmamıştır. Tam tersine, İslam’da servetin toplumdaki belirli kesimler elinde toplanarak bir güce dönüşmesini önlemek esastır. ⁴⁵ Bu bağlamda, İslam ahlak ekonomisi üzerine söylemlerin, sosyal adalet etrafında şekillendiği görülmektedir.⁴⁶ Çünkü sosyal adalet, İslam ekonomisinin temelidir. Sosyal adaletin sağlanabilmesi ise, aynı zamanda ahlaki ilkeler olan israftan kaçınma, gelirin adil dağılımı sayesinde servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ve ekonomik istikrar esaslarına bağlı bulunmaktadır. ⁴⁷

İslam ekonomisi, kapitalist ekonomik düzenin gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın ve çevresel sorunların başarısızlığından sorumlu olduğu ve dolayısıyla alternatif bir sistem olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Dolayısıyla, İslam Ahlâk ekonomisi doğrudan sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanabileceği bir ortam oluşturmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda İslam bankacılığı ve finansı, İslami ahlâk ekonomisi tarafından finansal kaynakları ekonomik ve sosyal kalkınma için bir araya getirebilen finansal kurumlar olarak kabul edilmektedir. Fakat İslam bankacılığı ve finansı var olduğu günden itibaren ekonomik büyüme üzerinde önemli katkılarda bulunurken, ekonomik ve sosyal kalkınma üzerinde katkıları yeterli düzeyde değildir.⁴⁹

⁴² Asutay, “Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance”, 57.

⁴³ Mehmet Asutay, “A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System”, *Kyoto Journal of Islamic Area Studies* 1/2 (2007), 12.

⁴⁴ Zaman- Asutay, “Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide,” 75.

⁴⁵ Tabakoğlu, “İslâm İktisadı ve Modern Kapitalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm’daki Algılanışı”, 91.

⁴⁶ Asutay, “Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance”, 55.

⁴⁷ Tabakoğlu, “İslâm İktisadı ve Modern Kapitalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm’daki Algılanışı”, 91-108.

⁴⁸ Asutay, “A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System”, 3.

⁴⁹ Asutay, “Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance, 104-105.

6. Kavramsal Çerçeve

Tablo 1’de ortak etik ilkeler olarak kabul edilen ilkelerin yanı sıra iş etiği, bankacılık etiği gibi her faaliyet alanının ortak etik ilkelerle benzer olan etik ilkelerine de yer verilmiştir. Nitekim, değerler ve kurallar kaynağını ortak etik ilkelere almaktadır.⁵⁰

Tablo 1: Etik İlkeler

Etik İlkeler	Çalışmalar
Doğruluk	İşgüden ve Çabuk (2006), Yeğin (2006), MEGEP (2006), TÜSİAD (2009), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çetinkaya (2017), Çinkılıç (2018), Buyruk Akbaba (2018)
Dürüstlük	İşgüden ve Çabuk (2006), Yeğin (2006), MEGEP (2006), TÜSİAD (2009), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çetinkaya (2017), Çinkılıç (2018), Buyruk Akbaba (2018)
Güvenilirlik	MEGEP (2006), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çetinkaya (2017), Buyruk Akbaba (2018)
Sadakat	İşgüden ve Çabuk (2006), MEGEP (2006), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Krishnamurthy (2011), Çetinkaya (2017), Buyruk Akbaba (2018)
Adalet	İşgüden ve Çabuk (2006), Yeğin (2006), MEGEP (2006), TÜSİAD (2009), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çetinkaya (2017), Çinkılıç (2018), Buyruk Akbaba (2018)
Yardımseverlik	İşgüden ve Çabuk (2006), MEGEP (2006), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Buyruk Akbaba (2018)
Tarafsızlık	Yeğin (2006), TÜSİAD (2009), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çinkılıç (2018)
Sorumluluk	İşgüden ve Çabuk (2006), Yeğin (2006), MEGEP (2006), TÜSİAD (2009), Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2010), Krishnamurthy (2011), Türkiye Bankalar Birliği [TBB] (2014), Çetinkaya (2017), Çinkılıç (2018)
Hoşgörülü Olmak	Yeğin (2006), Krishnamurthy (2011), Çinkılıç (2018)

Tablo 2’de çalışmada ele alınan etik ilkelerin tanımlarına yer verilmiştir. Böylece çalışmanın uygulama kısmında yapılan değerlendirmelerin, sınırları ortaya konulacaktır.

⁵⁰ TÜSİAD, *Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi*, 37.

Tablo 2: Etik İlkelerin Tanımı

Doğruluk ve Dürüstlük: Doğruluk ve dürüstlük kavramları, genel olarak birbirinin yerine kullanılmaktadır. ⁵¹ “İçi- dışı bir olma, hilesiz olma” ⁵² , sözlerimizi gerçeğe uydurmak ⁵³ veya “düşüncenin gerçeğe uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması ⁵⁴ ” şeklinde tanımlanmaktadır.
Güvenilirlik/Güvenilir Olma: Güven, “korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu” ⁵⁵ dur. Bir kişinin güvenilir olduğunun ispatı için duygu, düşünce, tercihleri ve bunlar ile orantılı olarak ortaya koyduğu davranışlar ile onaylaması gerekir. ⁵⁶
Sadakat: Sadakat, bireylerin başkalarına inanmasını, bağlanmasını ve onlara karşı verilen sözlerin yerine getirilmesini ifade etmektedir. ⁵⁷
Adalet: Adalet, dengenin sağlanması, herkese insana yaraşır şekilde yaşama hakkının verilmesidir. Fakat, insanın emeği ile orantılı olarak istediklerine erişebilmesi adaletin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. ⁵⁸
Yardımseverlik: Yardım, “Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet etme” ⁵⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. “Yardımseverlik” ise toplumu kaynaştıran ve birlik beraberliğimizi güçlendiren bir değerdir. ⁶⁰ Yardımseverlik, önemli bir toplumsal değer olarak bireylerin toplumsal yaşam içerisinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kolaylık sağlamaktadır. ⁶¹
Tarafsızlık: “Nesnel davranma, liyakati esas alma” şeklinde ifade etmektedir. ⁶²
Sorumluluk: “Bencillik ve kişisel çıkarlardan uzak olma, sorumlu davranma” ⁶³ veya “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi” ⁶⁴ şeklinde ifade etmektedir.
Hoşgörü: İnsanlar, toplumsal yaşam içerisinde farklı kültürlere, düşüncelere karşı hoşgörülü olmalıdır. Bu kapsamda hoşgörü kavramı, “Yasalara ve etik kurallara aykırı olmadıkça, sevilmeyen ya da onaylanmayan şeylerin varlığına tahammül göstermek” ⁶⁵ şeklinde tanımlanmaktadır.

7. Literatür

Literatür incelendiğinde, İslami finans ve etik ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar, İslami finans İslami Bankacılık üzerinden gelişme gösterdiği için İslami bankacılık faaliyetlerinin etik

⁵¹ Recep Temel – Türker Göksel, *Meslek Ahlakı* (İstanbul: Elit Kültür Yayınları, 2019), 50.

⁵² TÜSİAD, *Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi*, 32.

⁵³ Stephen R. Covey, *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı: Kitleleşmiş Değişim İçin Altın Kurallar*, çev. Gönül Suveren- Osman Deniztekin (İstanbul: Varlık Yayınları, 1996), 41. Basım, 205.

⁵⁴ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 22.03.2021

⁵⁵ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 22.03.2021

⁵⁶ Temel – Göksel, *Meslek Ahlakı*, 52-53.

⁵⁷ Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), *Sağlık Hizmetleri Meslek Etiği ve İlkeleri* (Ankara, 2015), 6.

⁵⁸ Tabakoğlu, “İslâm İktisadi ve Modern Kapitalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm’daki Algılanışı”, 108.

⁵⁹ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 22.03.2021

⁶⁰ Ömer Faruk Sönmez - Nihan Akıncan, “Ortaokul Öğrencilerinin “Yardımseverlik” Değeri ile İlgili Metefor Algıları”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 7 (2013), 106.

⁶¹ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Bir Değer Olarak “Yardımlaşma” ve Dilenciler”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2003), 149.

⁶² TÜSİAD, *Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi*, 32.

⁶³ TÜSİAD, *Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi*, 32.

⁶⁴ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 22.03.2021

⁶⁵ Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), *Tüm Alanlar Meslek Etiği* (Ankara, 2006), 6-28.

konularda başarısını ele almaktadır. Bu kapsamda, bu bölümde İslami finans ve etik ile ilgili bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Zaman ve Asutay (2009), "Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide" isimli çalışmalarında İslami ekonomik sistemin beklentileri ile İslami banka ve finans endüstrisi (İBF) arasındaki farklılaşmanın nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmada, söz konusu farklılığı azaltmak için politik bir ekonomi yaklaşımı önerilmektedir.⁶⁶

Ahmed (2011), "Defining Ethics in Islamic Finance: Looking Beyond Legality" isimli çalışmasında İslami bankaların etik uygulamalarının tanımlanmasında yasaların ve ahlakın rolü ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, İslami bankaların uygulamalarının, sözleşmeler meşru olsa bile etik olmayan sonuçlar doğurabileceği ifade edilmektedir. Bankacılık uygulamalarının etik olup olmadığını karar vermek için, işlemlerin ahlak ve refah üzerindeki sonuçlarını incelemek gerektiği vurgulanmıştır. Bu bakış açısıyla, bankacılık sektörünün kullandığı kilit bir araç olan borçtan kaynaklanan etik konular incelenmiştir. Borç, İslami bir finansal sistemin ayrılmaz bir parçası olsa da büyüklüğü, bireyler ve toplum üzerindeki etkisi gibi bazı ahlaki sonuçlara sahiptir. Borç seviyelerinin artışına yönelik yetersiz endişenin İslam hukukuna uygun araçlar ile borç yaratıldığı için bir sorun olarak görülmediği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, İslam'ın ahlaki öğretileriyle ilgili daha geniş konuları görmezden geldiği için etik olmayan uygulamalara yol açabilecektir. Bu kapsamda, İslami bankacılık uygulamalarında etik davranışı teşvik eden düzenleyicilerin ek bir rolü olduğu öne sürülmektedir.⁶⁷

Asutay (2012), "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance" isimli çalışmasında İslami bankaların ve finans kurumlarının sosyal başarısızlıklarını keşfetmeyi ve bu başarısızlığın kaynaklarını bulmayı amaçlamıştır. Çalışma kapsamında, İslami banka ve finans kurumlarının konvansiyonel finans ve bankacılıkla yakınlaşması, varlık temelli finansmana dayanması gerekirken borç finansmanının baskın popülaritesi, iktisadi büyümeye sağladıkları katkı kadar iktisadi ve sosyal kalkınmaya katkı sağlayamaması, zayıf ve güçsüz sosyal sorumluluk (CSR) performansları, kurumsal yönetim performanslarındaki eksiklikler ifade edilmiştir. İslami bankaların ve finans kurumlarının sosyal başarısızlıklarını azaltmak ve Müslüman toplumların sosyal ve kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, İslami sosyal bankacılık, İslami mikro-finans, vakıf sistemi gibi bankacılık dışı finansal kurumlar şeklinde yeni İslami kurumların gerekli olduğu ifade edilmiştir.⁶⁸

Mansour, Ben Jedidia, ve Majdoub (2015), "How Ethical is Islamic Banking in the Light of the Objectives of Islamic Law?" isimli çalışmalarında İslami bankacılığın ne ölçüde etik olduğunu incelemiştir. Yorumlayıcı bir yaklaşım sunan çalışma kapsamında, İslami finans ürünlerinin geleneksel bankacılık ürünlerine benzediği ve odak noktalarının öz yerine şekil ve tasarım olduğu ve endüstri uygulamalarının geniş bir insan yelpazesine fayda sağlamadığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, geniş bir yelpazeden toplanan fonlar daha küçük bir kesime ulaştığı için İslam'ın savunduğu eşitlik ve adalet değerlerine uymamaktadır. Çalışma, İslami bankacılığın ve endüstri uygulamalarının İslami etik değerler perspektifinden fiilen etik görünmediği sonucuna varmaktadır.⁶⁹

Polat (2018), "Mesleki Ahlak Kuralları ve Katılım Bankacılığı: Türk Bankacılık Etik İlkeleri ve AAOIFI Standartlarının Karşılaştırılması" isimli çalışmasında İslami Finans Kurumları için oluşturulan AAOIFI Standartları ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) tarafından uygulanan Türk Bankacılık Etik İlkeleri arasında karşılaştırma yapmıştır. AAOIFI tarafından oluşturulan kurallar seti ile Türk bankacılık sisteminde

⁶⁶ Nazim Zaman- Mehmet Asutay, "Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide," *IJUM Journal of Economics and Management* 17/1 (2009), 73-96.

⁶⁷ Habib Ahmed, "Defining Ethics in Islamic Finance: Looking Beyond Legality," *Paper Presented at the 8th International Conference on Islamic Economics and Finance of Sustainable Growth and Inclusive Economic Development from an Islamic Perspective* December (2011), 19-21.

⁶⁸ Mehmet Asutay, "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance," *Asian and African Area Studies* 11/2 (2012), 93-113.

⁶⁹ Walid Mansour-Khoutem Ben Jedidia- Jihed Majdoub, "How Ethical is Islamic Banking in the Light of the Objectives of Islamic Law?," *Journal of Religious Ethics* 43/1(2015), 51-77.

uygulanan etik ilkeler çalışmanın veri setini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, AAOIFI Etik Kuralları ile Katılım Bankaları Etik Kurallarının kapsamına yer verilerek içerik analizi yapılmış ve mesleki kurallar karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda, TKBB'nin kabul ettiği etik ilkeler bakımından AAOIFI standartlarına göre içerik olarak katılım finansı değerlerine daha az vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Katılım Bankalarının hem yazılı etik kurallar hem de kuralların uygulama ve denetimi noktasında iyileştirilmesi gereken hususlar olduğu ifade edilmiştir.⁷⁰

8. Uygulama

Son dönemdeki literatüre bakıldığında "İslam ahlak ekonomisi", "İslam moral ekonomisi", "ahlaki finans", "etik finans", "insani finans" gibi birçok kavramda etik vurgusu göze çarpmaktadır. İşte bu çalışmanın amacı, İslami finans için yapılan bu atıfların nassta kendine bir yer bulup bulmadığını araştırmaktır. İslam ekonomisi, kapitalizm ve sosyalizm gibi seküler ve materyalist temelli sistemlerden ayrılmakta ve İslam dininin ekonomik alanda koyduğu ilke ve sınırlarla şekillenmektedir. Diğer bir ifadeyle değer hükümlerinden arınmış (value-neutral) değildir. Dolayısıyla araştırmanın temel varsayımı şöyle ifade edilebilir: "Eğer literatürde İslami finans, felsefi temellere dayalı olarak, yapılan etik atıfları doğru ise, nassta (Kur'an ve hadis metinlerinde) çeşitli etik ilkelere vurgu yapılmış olmalıdır."

Araştırmada, nitel yöntemlerden doküman analizi yöntemi benimsenmiş ve konuyla ilgili temel yazılı materyallere başvurulmuştur. Araştırmanın evreni, İslami finansın yasal çerçevesini ortaya koyan İslam hukukunun asli kaynaklarıdır ki Kur'an-ı Kerim, hadisler, icma, kıyas ve içtihat hükümlerinden oluşmaktadır. Araştırmada olasılıklı olmayan örneklem seçim yöntemlerinden amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Diyanetin Türkçe Meali (<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>) ve Sahihi Buhari'nin Türkçe tercümesi (Sofuoğlu: 2017) içinden finansal terim içeren ayet ve hadisler ayıklanmıştır. 163 hadis ve 253 ayetten oluşan toplam örneklem sayısı, 416'dır ve %95 güven derecesinde 50.000 üzerindeki ana kütleyi temsil yeteneğine sahip örneklem sayısı olan 384'ün üzerindedir. Örneklem detaylarını sunan tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3: Finansal Terim İçeren Hadisler ve Ayetler

	Hadisler	Ayetler	Toplam
Alışveriş	40	11	51
Borç	6	15	21
Faiz-Riba	4	9	13
Kazanç	10	5	15
Mallar	53	148	201
Ortaklık	3	2	5
Para	19	2	21
Rehin	4	2	6
Ticaret	5	7	12
Harcama	19	52	71
	163	253	416

Araştırmada veriler, Maxqda2020 programı yardımıyla nitel yöntemler arasında yer alan içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi ile metnin verdiği mesaj anlam açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırılmakta, elde edilen veriler sayılara ve görsellere dönüştürülmektedir. Belge değişkenleri olarak; 1. Kaynak (Ayet ve Hadis) ve 2. Finansal terim (Alışveriş, Borç, Faiz-Riba, Harcama, Kazanç, Mal, Para, Rehin, Servet, Ticaret) belirlenmiştir. Çalışmada toplam 600 kodlama yapılmış ve 48 kategori oluşturulmuştur. Kullanılan program yardımıyla, frekans tablosu, frekans grafiği, kelime bulutu, kodlar arası çapraz tablo, kod matrisi vd. oluşturulmuştur.

⁷⁰ Ali Polat, "Bankacılık Etik İlkeleri, Mesleki Ahlak Kuralları ve Katılım Bankacılığı: Türk Bankacılık Etik İlkeleri ve AAOIFI Standartlarının Karşılaştırılması," 1. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans (IIBF) Sempozyumu "Katılım Finansın Ekonomi Politikası" (2018), 1-32.

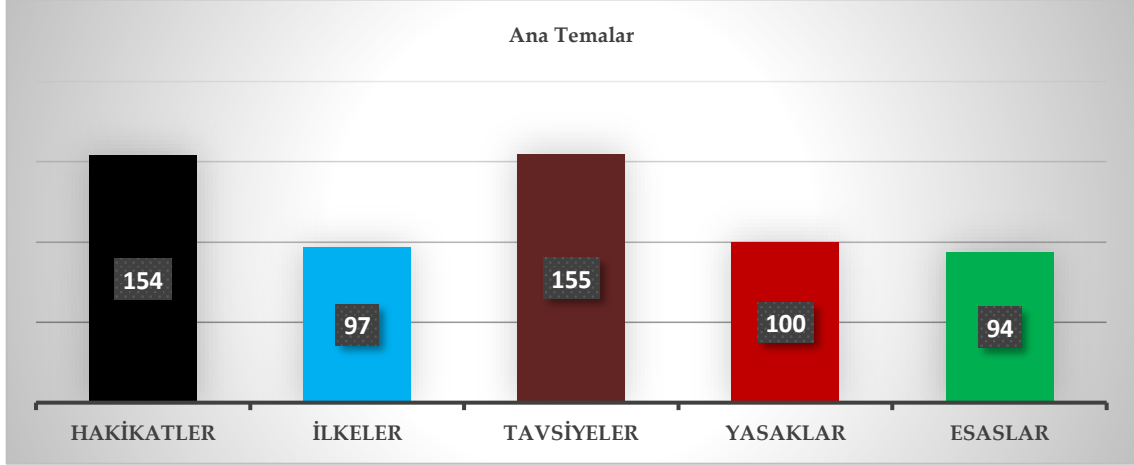
9. Bulgular

Maxqda, içerik analizi sonuçlarını birçok görsel araç yoluyla raporlama imkân veren bir nitel veri analiz programıdır. Bu kapsamda çalışmada, tema ve kod grafikleri, frekans tabloları ve kelime bulutları, belge ve kod haritaları ile belge portreleri hazırlanmıştır.

9.1. Ana Tema ve Kategoriler

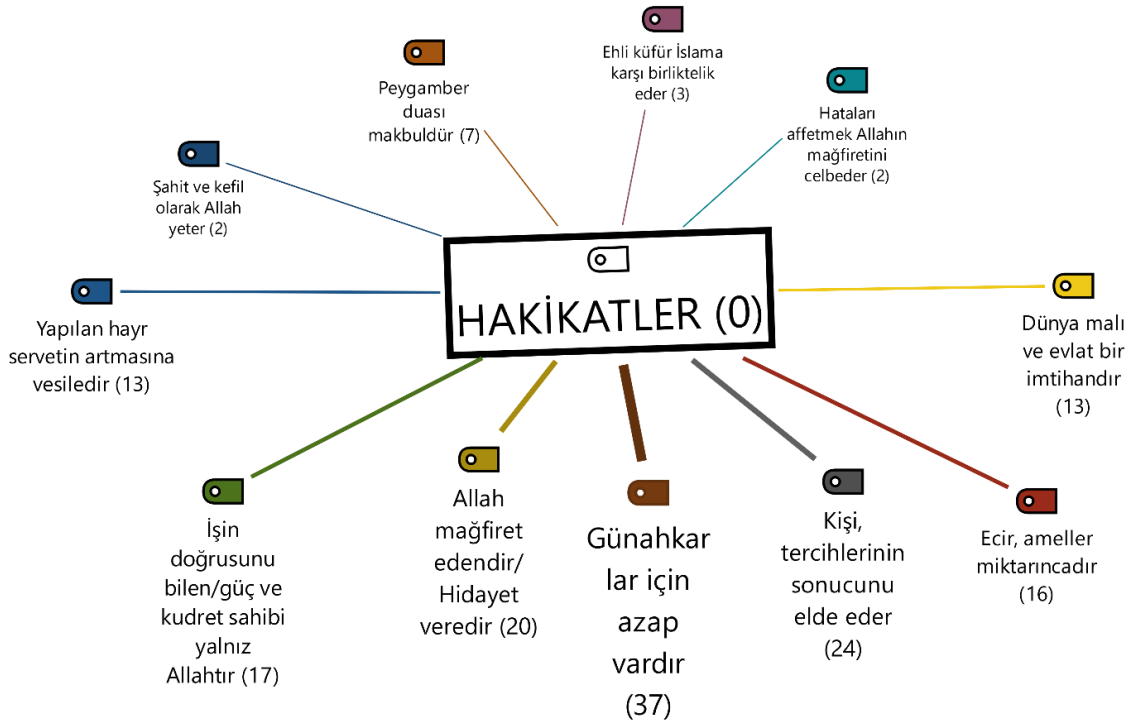
Yapılan kodlama ve değerlendirmelere göre temel finans kavramlarını içeren ayet ve hadislerde, “Hakikatler”, “İlkeler”, Tavsiyeler”, “Yasaklar” ve Esaslar” olmak üzere 5 ana tema göze çarpmaktadır.

Şekil 1: Ana Temalar

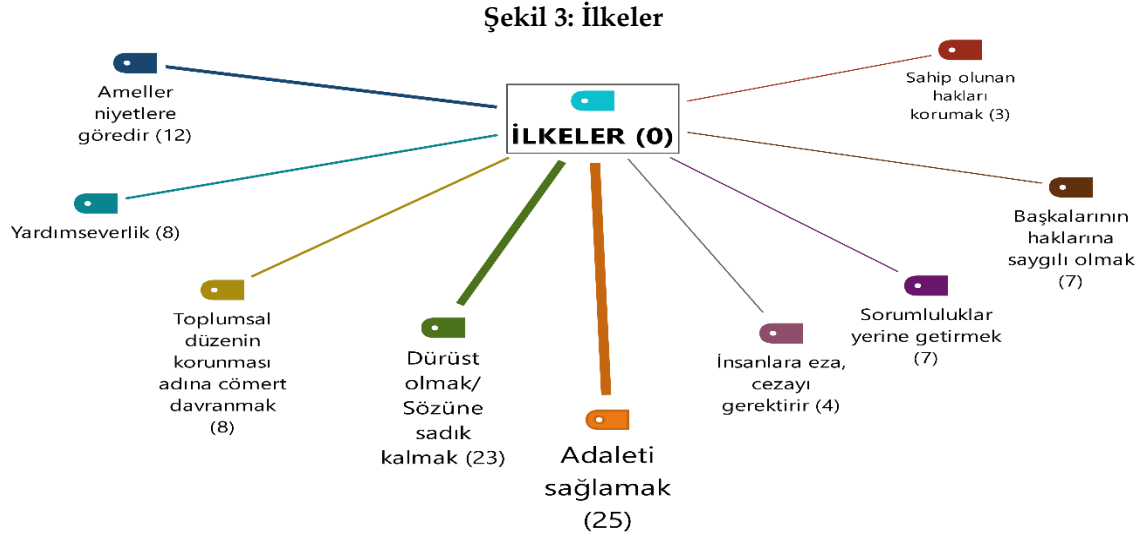
Nitel araştırmaların doğası gereği, araştırmacılar sürece yön veren asli bir unsurdur. Çalışmada, evham ve şüpheden beri olan ve öz bilgileri içeren ifadeler hakikat kavramı ile ifade edilmiştir. Şekil 2’de görüleceği üzere bu kapsamda 154 kodlama yapılmış ve 12 kategori oluşturulmuştur.

Şekil 2: Hakikatler

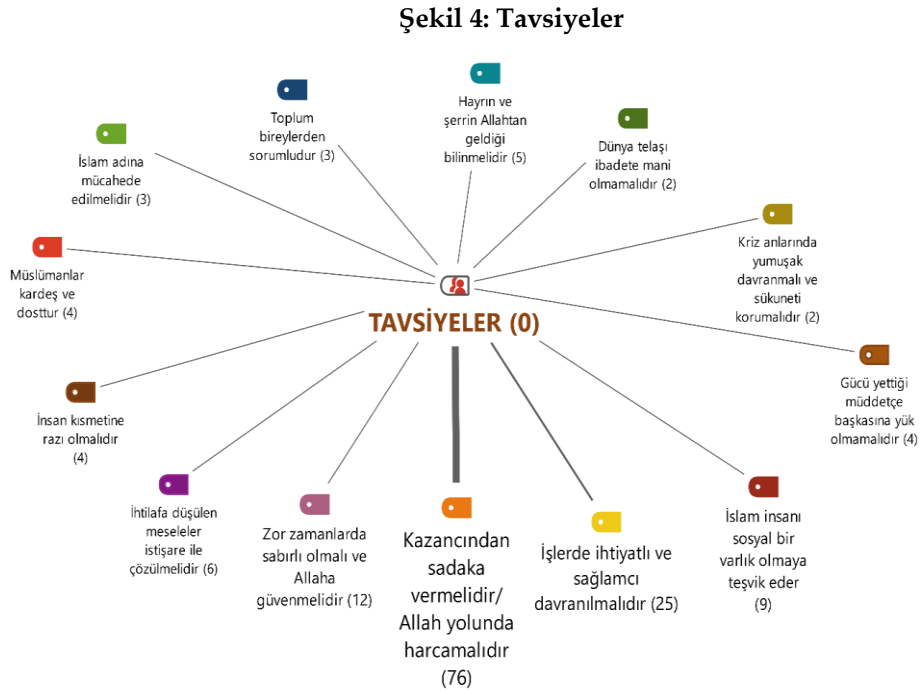
Bu tema içinde en önemli vurgunun “Günahkârlar için azap vardır” şeklinde ifade ettiğimiz ve suçun cezasız kalmayacağına işaret eden cümlelerle yapıldığı görülmektedir. “Kişi, tercihlerinin sonucunu elde eder” ve “ecir

ameller miktarıdır” kodları da kişinin iradesini hür bir şekilde ortaya koyabileceği ve buna uygun sonuçlara erişeceği gerçeğini anlatmaktadır. Tüm bunlarla birlikte Allah’ın hidayet verici ve mağfiret edici olduğu ve kişinin dilediği her an O’na başvurabileceği yine metindeki ana vurgular arasında yer almaktadır. Analizlerde her türlü tartışmanın dışında sayılan ve temel prensip olarak görülebilecek ifadeler, ilkeler teması altında toplanmıştır. Bu kapsamda yer alan 97 kodlamadan çıkarılan 9 kategori Şekil 3’te gösterilmektedir.

Toplumsal düzenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için adaletin gerekliliği analiz metinlerinde ön plana çıkan vurgulardan biridir. Yine dürüst olmak, sözüne sadık kalmak, iyi niyetli davranmak, sorumlulukların yerine getirilmesi ve başkalarının haklarına saygılı olmak ilkeleri, güven ve huzur ortamının temel taşları olarak görülebilir.

Çalışmada, “iyi ve işe yarar olduğuna dair salık verilen ifadeler” tavsiye olarak nitelendirilmiştir. Şekil 4’te görüleceği üzere, 155 kodlama ışığında oluşturulan tavsiye kategorisi sayısı 12’dir.

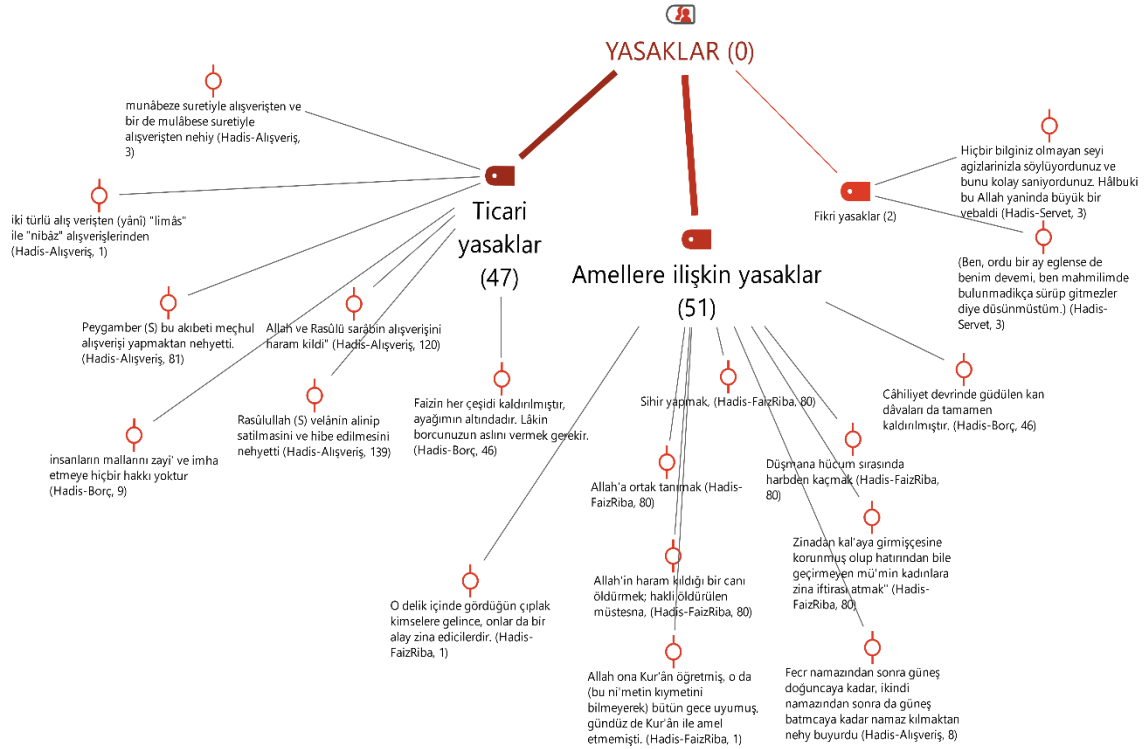

Bu tema altında ve aslında tüm örneklem metni içindeki en önemli vurgunun kişilerin kazancından sadaka vermesi ve Allah yolunda harcama yapması konusunda olduğu görülmektedir. İslam’ın insan hayatına bütüncül

bir bakış açısı sunduğunu ve mali boyutun sosyal, kültürel, dini, siyasi vd. boyutlarla iç içe olması gerektiğini ortaya koyması açısından, önemli bir bulgudur. Yapılan işlerde ihtiyatlı olmanın, ihtilafa düşme ihtimali olunan meselelerin en başından netleştirilmesinin gerekliliği de öne çıkan tavsiyeler arasındadır. Çıkan fikir ayrılıklarının, istişare yolu ile çözülmesi, zor dönemlerde sabırlı olunması ve Allah'a güvenilmesi de sık ifade edilen konulardır.

Metin içinde "yapılması uygun görülmeyen ya da nehyedilen işler" ise yasaklar teması altında toplanmıştır. 100 kodlama sonucu elde edilen üç kategori Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5: Yasaklar

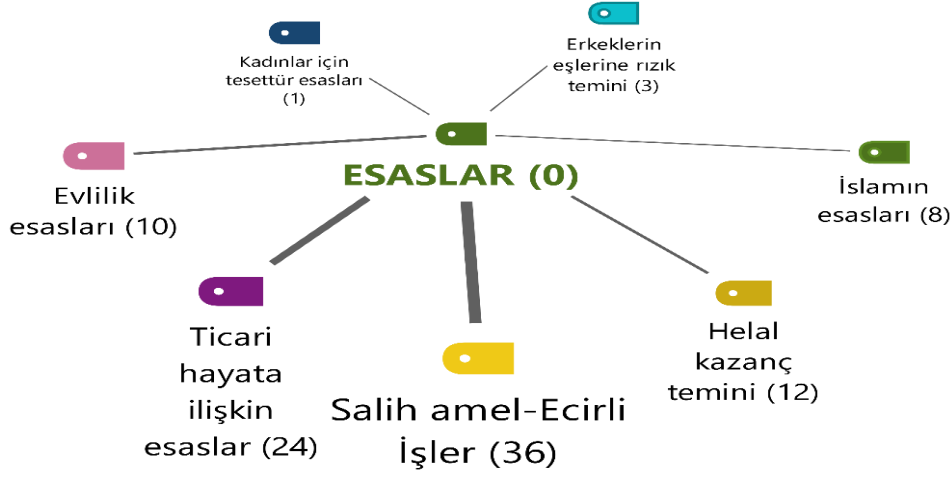
Örneklem metninde munabeze⁷¹ ve mülâbese⁷² verişleri, faiz alma/verme, velanın satışı vb. ticari yasakların yanısıra; şirk, sihir yapmak, zina etmek, harpten kaçmak vb. ameli yasakların zikredildiği görülmektedir. Ayrıca zan üzere hareket etmek de zararlı sonuçları sebebiyle fikri yasak olarak değerlendirilmiştir.

Analizlerde, "bir işin doğru biçimini ya da nasıl uygulanması gerektiğini ortaya koyan ifadeler", esaslar teması altında toplanmıştır. Bu kapsamda 94 kodlama yapılmış ve 7 kategori oluşturulmuştur.

⁷¹ Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi. Sözlükte "atmak" anlamındaki nebz kökünden türeyen münâbeze (nibâz), tarafların kıyemî bir malı incelemeden birbirlerine atmalarıyla gerçekleşen bir satım şeklinin adıdır.

⁷² Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi. Sözlükte "dokunmak" anlamındaki lems kökünden türeyen mülâbese, Hz. Peygamber'in yasakladığı Câhiliye dönemine ait satım şekillerinden birinin adıdır.

Şekil 6: Esaslar

Bu tema altında, tesbihat, hasta ziyareti, namaz, zekat vd. ibadetlere ait esaslar salih amel, ecirli işler olarak kodlanmıştır. Ayrıca ticari hayatın bir parçası olan muhayyerlik, rehin, borçlanma, şahitlik, miras vd. uygulamaların nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine dair bilgiler toplanmıştır. Helal kazanç yolları ve evlilik hayatına ilişkin esaslar da vurgu yapılan diğer önemli kategorilerdir.

Şekil 7: Tüm Tema ve Kodlar

Şekil 7'de görüldüğü üzere tüm tema ve kodların birlikte değerlendirilmesi ise İslam'ın bütüncül bakış açısını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Kimi zaman tavsiye kimi zaman kati yasaklar yoluyla kişinin dünya ve ahiret hayatında felaha ulaşmasını amaçlayan İslam, yapılan her tercihin bir sonucu olduğu sorumluluğunu da bireylere yüklemiştir.

9.2. Kelime Frekansları ve Bulutları

Kelime frekans tabloları, keşifsel analiz yöntemlerinde başvurulan araçlardan birisidir ve söz konusu metinde gizli olan anlamlı sonuçları ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, kullanılan program yardımıyla çıkarılan sözcükler ve frekansları Tablo 1’de sunulmuştur. Tablo hazırlanırken, kelime kökü dikkate alınmıştır; örneğin “verdi, verecek, verildiği” vb. ifadeler “vermek” kelimesinin frekansına yansıtılmıştır. Ayrıca, “olmak”, “etmek” ve “kılmak” kelimeleri ile on ikinin altındaki frekans değerleri de kapsam dışı bırakılmıştır.

Tablo 4: Kelime Frekans Tablosu

Kelime	Frekans	Kelime	Frekans
Allah	292	Ölüm	29
Vermek	192	Ödemek	28
Harcamak	97	İman	26
Hak	63	Kardeşlik	25
Gelmek	60	Getirmek	23
İstemek	49	Can	22
Mal	49	İyilik	22
Borç	45	Alışveriş	21
Bulmak- bulunmak	43	Azap	20
Karşılık	43	Sabır	20
Çocuk	36	Doğru	18
Sadaka	36	Fayda	18
İnsan	33	Mükafat	16
Kılmak	33	Oğul	16
Kadın	31	Günah	15
Hayır	29	İnanmak	14
Kazanmak	29	Korumak	12

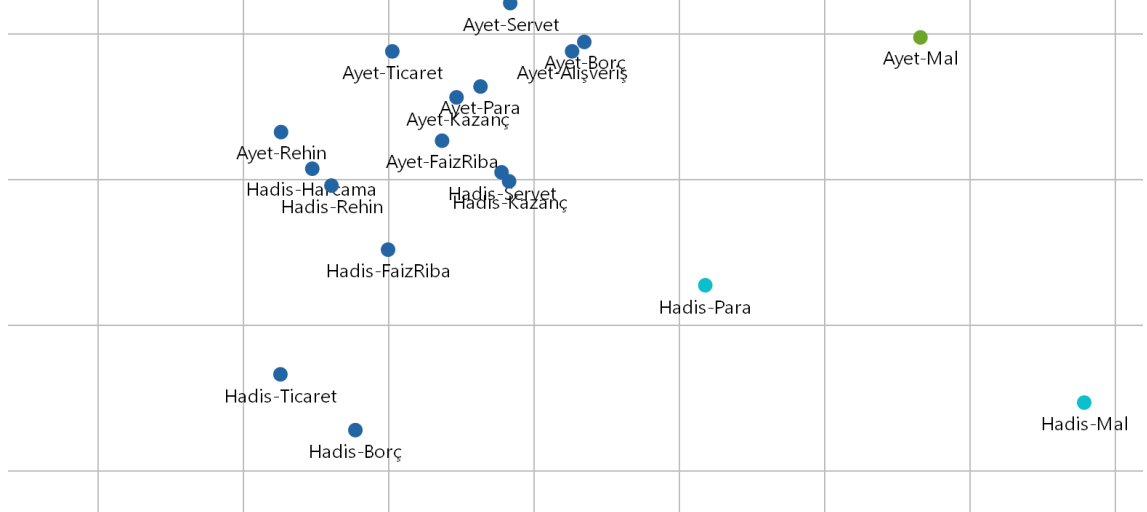
Tabloda dikkat çeken en önemli vurgunun, metnin kaynağına uygun olarak, “Allah” kelimesine yapıldığı görülmektedir. Vermek ve harcama kelimeleri de “Allah yolunda harcamak-sadaka vermek” şeklinde ifade edilen ve en sık kullanılan kategori ile paralel olarak, ön plana çıkmaktadır. Ayrıca tabloda eyleme dönük kelimelerin çok olması, kişilerin iradelerini ortaya koyması ve harekete geçmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Bir görselleştirme yöntemi olan kelime bulutları ise, ilgili metin içerisinde kullanılan kelimenin sıklığına göre boyut kazandırma ve renklendirme süreçleri sonucunda oluşturulur. İsteğe göre dikey, yatay ya da açı verilerek hazırlanabilir. Çalışma metninde, Allah, peygamber, Rasûlullah, iman, sadaka, namaz, mal ve rızık kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Kod bulutunda, her bir kelimenin metin içerisindeki orijinal hali ile tarama yapıldığından frekans tablosundan farklılaşma durumu söz konusu olmuştur. Bu kapsamda hazırlanan kelime bulutu aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 10: Belge Haritası

Kod haritası ise, kodlar arasındaki ilişkileri gösteren bir araçtır. Bir daire ile temsil edilen kodlar ne kadar fazla çakışırsa, diğer bir ifadeyle örneklem metnindeki kullanımları ne kadar benzer ise, harita üzerinde o kadar yakın yerleşecektir.

Şekil 11: Kod Haritası

Haritaya bakıldığında, 5 grup kategorinin kendi içinde daha yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bunlardan dikkat çekenleri; “Salih amel- sadaka vermek ve Allah mağfiret edendir”; “ticari hayatın esasları, helal kazanç temini ve günahkârlar için azap vardır” ve “İslam insanı sosyal bir varlık olmaya teşvik eder, gücü yettiğinde başkalarına yük olmamalıdır ve ehli küfrün İslam’a karşı olan birlikteliği” gruplarıdır.

9.4. Kod Matrisi

Kod matrisi belge başına yapılan kodlamaların görselleştirilmesini sağlayan bir araçtır. Her bir kodun hangi belgelere atandığını göstererek, metin konusunda genel bir görünüm sağlamaktadır. Çalışmada finansal terimler aranarak oluşturulan ayet ve hadis metinlerine ilişkin kod matrisi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5: Kod Matrisi

	Hakikatler	İlkeler	Tavsiyeler	Yasaklar	Esaslar
Hadisler \ Hadis-Servet	3	0	10	2	4
Hadisler \ Hadis-Alışveriş	2	24	13	8	2
Hadisler \ Hadis-Borç	3	6	2	3	0
HADİSLER \ Hadis-Faizriba	1	1	0	12	0
Hadisler \ Hadis-Harcama	9	3	10	4	0
Hadisler \ Hadis-Kazanç	4	5	6	8	1
Hadisler \ Hadis-Mal	14	21	40	8	17
Hadisler \ Hadis-Para	3	5	7	13	4
Hadisler \ Hadis-Rehin	1	1	0	0	3
Hadisler \ Hadis-Ticaret	1	4	5	0	0
Ayetler \ Ayet-Alışveriş	4	3	3	2	4
Ayetler \ Ayet-Borç	4	2	9	2	9
Ayetler \ Ayet-Faizriba	3	0	1	5	0
Ayetler \ Ayet-Harcama	26	4	32	7	22
Ayetler \ Ayet-Kazanç	4	2	0	1	1
Ayetler \ Ayet-Mal	59	14	15	24	20
Ayetler \ Ayet-Para	3	1	1	0	1
Ayetler \ Ayet-Rehin	2	0	0	0	0
Ayetler \ Ayet-Servet	6	1	1	1	3
Ayetler \ Ayet-Ticaret	2	0	0	0	3

Mal ile ilgili ayetlerde hakikatlere, hadislerde ise tavsiyelere; harcamalarla ilgili ayetlerde tavsiyelere yoğun şekilde vurgu yapıldığı görülmektedir. Alışveriş konusundaki hadislerde ise ilkelerden sıklıkla bahsedildiği dikkat çekmektedir. Uygulama esaslarına ise en çok mal ve harcama ile ilgili ayetlerde yer verildiği ortaya çıkmıştır.

9.5. Belge Portreleri

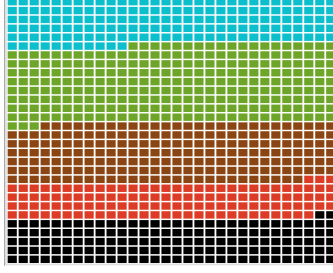
Belge portresi, bir belgede var olan bütün kodların sırasına ve renklerine göre tüm kodlanmış bölümleri noktalardan oluşan bir resim olarak sunan araçtır. Ayet ve hadis metinlerinin, finansal terimler ekseninde dosyalandığı çalışmada elde edilen sonuçlar şöyledir:

Tablo 6: Renkler Tablosu

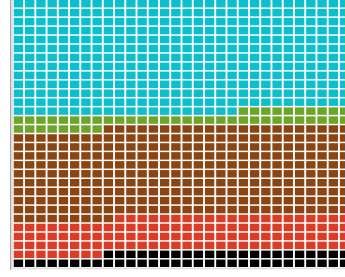
Renkler tablosu	Renk	Tema
	Siyah	Hakikatler
	Mavi	İlkeler
	Yeşil	Esaslar
	Kırmızı	Yasaklar
	Kahverengi	Tavsiyeler

Şekil 12: Belge Portreleri

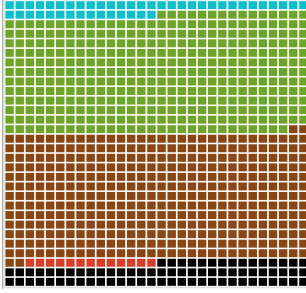
Alışveriş kavramına ait belge portreleri (Ayet&Hadis)

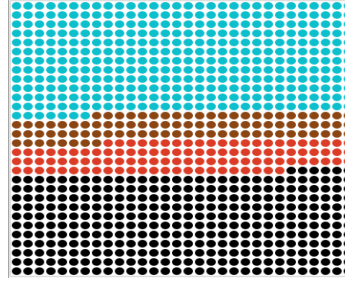
Alışveriş kavramını içeren metinler incelendiğinde, ayetlerde hüküm kodlarının daha fazla olmasına mukabil hadislerde ilkelere daha ağırlık verildiği görülmektedir.

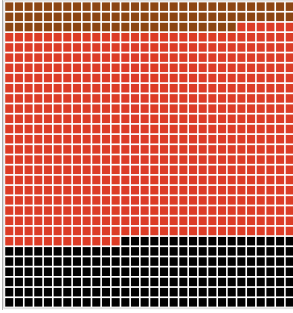
Borç kavramına ait belge portreleri (Ayet&Hadis)

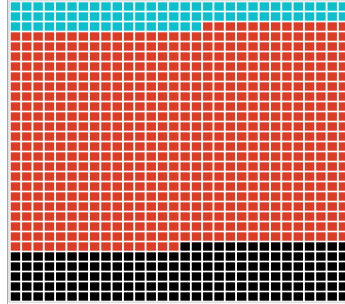
Borç kavramını içeren metinler incelendiğinde, ayetlerde tavsiye ve esas kodlarının daha fazla olmasına mukabil hadislerde ilke ve hükümlere daha ağırlık verildiği görülmektedir.

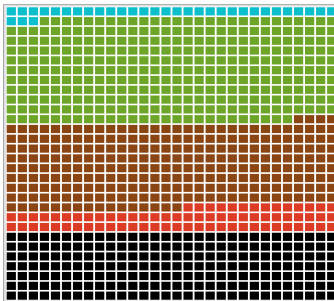
Faiz kavramına ait belge portreleri (Ayet&Hadis)

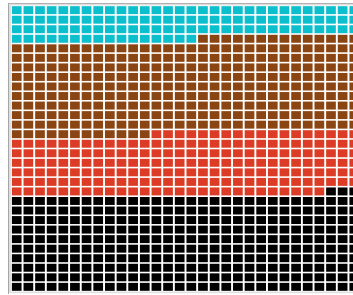
Faiz kavramını içeren metinler incelendiğinde, ayet ve hadislerde yasak ve hükümlere yoğun vurgunun yapıldığı benzer bir yapı görülmektedir.

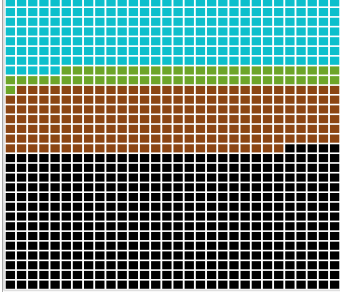
Harcama kavramına ait belge portreleri(Ayet&Hadis)

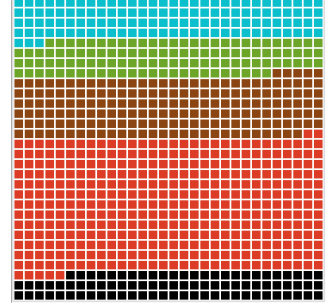
Harcama kavramını içeren metinler incelendiğinde, ayetlerde, hadis metinlerinden farklı olarak esaslara da yer verildiği görülmektedir.

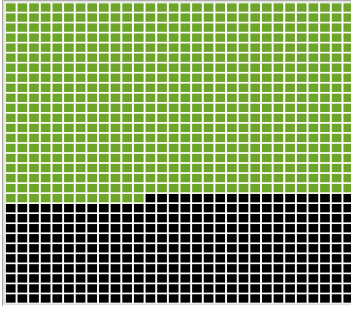
Para kavramına ait belge portreleri (Ayet&Hadis)

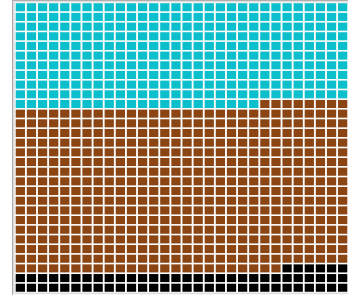
Para kavramını içeren metinler incelendiğinde ayetlerin daha fazla hüküm içermesine karşılık, hadislerde yasaklara daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir.

Ticaret kavramına ait belge portreleri (Ayet&Hadis)

Ticaret kavramını içeren metinler incelendiğinde ayetlerin daha fazla hüküm ve tavsiye içermesine karşın, hadislerde daha fazla ilke ve tavsiyenin yapıldığı görülmektedir.

Belge yapılarındaki bu farklılıklar, ayet ve hadislerin ilgili konudaki açıklamalarında farklı bir üslup benimsediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireysel ve toplumsal ilişkilerin temel değerlerini oluşturan etik ilkeler, her disiplinde olduğu gibi finans sahasında da dikkatle ele alınmaktadır. Bankacılık ve sigortacılık başta olmak üzere birçok sektörde mesleki etik kurallar çerçevesi oluşturulmakta ve ilgili kitlenin bu değerlere uygun şekilde hareket etmesi beklenmektedir. Özellikle İslami finans sahasında, uluslararası literatürde kavrama yapılan vurgu ile, şekline uydurma çabaları yerine ruhuna uygunluk yaklaşımının gerekliliği ifade edilmek istenmektedir.

Bu noktada akla, "Yapılan bu etik atıflarının temeli nedir?" sorusu gelebilir. Alan yazınına bakıldığında cevabın felsefe temeline dayandırıldığını görüyoruz. Bu çalışmada ise, doğrudan İslam hukuku kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadis metinleri üzerinden bir yanıt aranmıştır. Finansal terim (alışveriş, borç, faiz-riba, harcama, kazanç, mal, para, rehin, servet, ticaret) içeren toplamda 416 ayet ve hadis içerik analizine tabi tutulmuş ve etik ilkelere yoğun bir vurgu yapıldığı görülmüştür. 1-doğruluk, 2-dürüstlük, 3-güvenilirlik, 4-sadakat, 5-adalet, 6-yardımseverlik, 7-adil olma/tarafsızlık, 8-sorumluluk 9-hoşgörülü/saygılı olmak şeklinde maddeleyebileceğimiz etik ilkelerin, ticari hayatın çeşitli boyutlarını ele alan metinlerde yoğun şekilde dile getirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak analiz sonuçlarında, hakikatlere, tavsiyelere, uygulama esaslarına ve yasaklara ilişkin değerlendirmeler de elde edilmiştir. Bu durum İslam'ın hayata ilişkin her durum ve eylemi tek tek doğru-yanlış şeklinde etiketlemek yerine, şemsiye ilkeler vasıtasıyla genel bir çerçeve sunduğu ve uygulamayı insanlara bıraktığını da göstermektedir.

KAYNAKÇA

- APA, American Psychological Association. *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct*. 2010. <https://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>- 17/01/2021.
- Asutay, Mehmet. "A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System". *Kyoto Journal of Islamic Area Studies* 1/2 (2007), 3-18.
- Asutay, Mehmet. "Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs the Realities of Islamic Finance". *Asian and African Area Studies* 11/2 (2012), 93-113.
- Asutay, Mehmet. "Islamic Moral Economy as the Foundation of Islamic Finance". In *Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System*. ed. Valentino Cattelan. 55-68. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013.
- Aydın, İnyet, *Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002.
- Azid, Toseef- Asutay, Mehmet- Khawaja Muhammad, Junaid. "Price behaviour, vintage capital and Islamic economy". *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 1/1(2008), 52-68.
- Baydar, Tülay. *Yönetim Etiği Açısından İngiltere'deki Kamu Yönetimi Uygulamaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Billington, Ray. *Felsefeyi Yaşamak Ahlak Düşüncesine Giriş*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Buyruk Akbaba, Ayşe Nur. "Muhasebede etik, mesleki değerler, etik ve tutum, IES 4 kapsamında inceleme". *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 20/Özel Sayı (2018), 762- 778.
- Covey, Stephen R. *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı: Kitleesel Değişim İçin Altın Kurallar*. çev. Gönül Suveren- Osman Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları, 41. Basım, 1996.
- Çetinkaya, Berrak Deniz. *Bireysel Etik Değerlerin Örgütsel Bağlılık Kapsamında Whistleblowing (Bilgi Sızdırma) Davranışı Üzerindeki Etkisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çetinkıran Balcı, Elif. "İsteme Özgürlüğünden Eylem Özgürlüğüne: Kant'ın Özgürlük Görüşü". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35/1 (2018), 20-32.
- Çinkılıç, Ahmet Melik. *X ve Y Kuşağı Mensubu Öğretmenlerin Mesleki Etik Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Alan Araştırması*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> , E.T.: 1.3.2021.
- Duran, Muhammet Sait. "Kant'ın Ödev Ahlakı Üzerine". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 6 (2017), 57-84.
- Eroğlu, Ayşe. "Kant'ın Deontolojik Etiğinden Meslek Etiği Oluşturma". *Turkish Studies- Social Sciences* 14/3 (2019), 527-541.
- Fromm, Erich. *Erdem ve Mutluluk*. çev. Ayda Yörükkan. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 325, 2. Basım, 1995.
- Habib Ahmed, "Defining Ethics in Islamic Finance: Looking Beyond Legality". *Paper Presented at the 8th International Conference on Islamic Economics and Finance of Sustainable Growth and Inclusive Economic Development from an Islamic Perspective*, December 19–21, 2011.
- İnsel, Ahmet. "Özgürlük etiği karşısında iktisat kuramı: Amartya Sen'in etik iktisat önerisi". *Toplum ve Bilim* 86/ Bahar (2000), 7-21.
- İşgüden, Burcu – Çabuk Adem. "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri" *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/16 (2006), 59-86.

- Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. çev. İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2013.
- Karım, Shafiel A. *The İslamic Moral Economy: A Study of İslamic Money and Financial Instruments*. Boca Raton: BrownWalker Press, 2010.
- Korkut, Cem-Kar, Muhsin. "İnsani Finans ve Değerler" (Humanitarian Finance and Values), Kurumlarda Değerler. *Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları*, (2018), 179-197.
- Krishnamurthy, Prabhakar. "An Introduction to Ethics" (March 9, 2011). Erişim Adresi: <https://ssrn.com/abstract=1781502>.
- Mahmutoğlu, Abdulkadir. "Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler". *Türk İdare Dergisi* 81/463-464 (Haziran-Eylül 2009), 225-249.
- Mansour, Walid - Ben Jedidia, Khoutem - Majdoub, Jihed. "How Ethical is Islamic Banking in the Light of the Objectives of Islamic Law?". *Journal of Religious Ethics* 43/1(2015), 51-77.
- MEGEP, Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. *Tüm Alanlar Meslek Etiği*, Ankara, 2006.
- MEGEP, Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. *Sağlık Hizmetleri Meslek Etiği ve İlkeleri*, Ankara, 2015.
- Nanji, Azim. "Islamic ethics" *A Companion to Ethics*. ed. Peter Singer. 106-118. Oxford: Blackwell Publishing, 2000.
- Nuttall, Jon, *Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.
- Öktem, Ülker. "Kant Ahlâkı". *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 18, (2007), 1-10.
- Özlem, Doğan. *Etik: Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2004.
- Polat, Ali. "Bankacılık Etik İlkeleri, Mesleki Ahlak Kuralları ve Katılım Bankacılığı: Türk Bankacılık Etik İlkeleri ve AAOIFI Standartlarının Karşılaştırılması". *1. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans (IIBF) Sempozyumu "Katılım Finansın Ekonomi Politikası"*(2018), 1-32.
- Sofuoğlu, Mehmet. *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.
- Sönmez, Ömer Faruk- Akuncan, Nihan. "Ortaokul Öğrencilerinin "Yardımseverlik" Değeri ile İlgili Metefor Algıları". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 7 (2013), 105-120.
- Tabakoğlu, Ahmet. "İslâm İktisadı ve Modern Kapitalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm'daki Algılanışı". *Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.* (2010), 91-133.
- Tabakoğlu, Ahmet. *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- TBB, Türkiye Bankalar Birliği. *Bankacılık Etik İlkeleri 20 Ağustos 2014 Tarihli Yönetim Kurulu Kararı*. Ağustos, 2014.
- Temel Recep- Göksel Türker. *Meslek Ahlakı*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları, 2019.
- Tepe Küçüköğlü, Mübeyyen. "Etik Değerler ve Etiğin Kurumsallaşması". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2012), 177-185.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlüğü*, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 22.03.2021
- TÜSİAD, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği. *Dünya'da ve Türkiye'de İş Etiği ve Etik Yönetimi*. (2009), <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3675-dunyada-ve-turkiyede-is-etigi-ve-etik-yonetimi>, Erişim Tarihi: 24.10.2019.
- Vatandaş, Celalettin. "Toplumsal Bir Değer Olarak "Yardımlaşma" ve Dilenciler". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2003), 149-160.
- Yalçıntaş, Altuğ. "İktisadın Araştırma Etiği ile İmtihanı". *İktisat ve Toplum Dergisi* 69 (2016), 36-39.
- Yaran, Cafer Sadık. "Kant Etiğinden Hareketle İslam'da "Ahlaklılığın En Yüksek İlkesinin Bulunması". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 51- 86.

- Yeğin, Zela. *İşe Alım Sürecinde Etik İlkelerle İlişkin Davranışların Algılanması Üzerine Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Zaman, Nazim – Asutay, Mehmet, “Divergence Between Aspirations and Realities of Islamic Economics: A Political Economy Approach to Bridging the Divide”. *IIUM Journal of Economics and Management* 17/1 (2009), 73-96.
- Zengin, Zeki Salih “İslam, Ahlak ve Etik”. *YBÜ-ULİSABÜLTEN* Nisan 2016, 5-10.